

Van wonderkind naar total loss

De geschiedenis van een verwording

Bas Kromhout vertelt in *De Voorman* het verhaal van Henk Feldmeijer. De biografie toont het moreel verval van Nederlands fanatiekste nazi. Of het ook een verklaring geeft voor zijn gedrag, valt te betwijfelen.

Op 22 februari 1945 om half vier 's middags nam een geallieerde jachtvlieger een colonne Duitse vrachtwagens onder vuur die in de berm van de Nieuwe Deventerweg even buiten Raalte geparkeerd stond. Bij deze beschieting werd ook een toevallig passerende personenauto geraakt. In de auto bevonden zich twee prominente leden van de Germaanse SS. Jan Jansonius zat achter het stuur en naast hem zat Henk Feldmeijer, zijn oude schoolvriend en de Voorman van de Germaanse SS. Beiden waren op weg naar de Betuwe om aan het Maasfront de oprukkende geallieerden het hoofd te bieden. Jansonius raakte niet gewond, maar Feldmeijer werd in de rug getroffen en overleed korte tijd daarna in het ziekenhuis in Raalte. Op deze toevallige, bijna achteloze wijze kwam er een einde aan het leven van Nederlands fanatiekste nazi.

Smalle trap

Met *De Voorman* heeft Bas Kromhout een biografie willen schrijven 'waarin de onderzoeker zijn onderwerp zo objectief mogelijk benadert, zonder expliciet commentaar te leveren'. Wie Feldmeijer was, welke rol hij speelde tijdens de Duitse bezetting en wat hem daarbij dreef, zijn de centrale vragen die Kromhout met zijn studie wil beantwoorden. Wat Kromhout bovenal bezighoudt, is het vinden van een verklaring voor Feldmeijers

'verregaande radicaliteit'. *De Voorman* geeft ons naast de geschiedenis van een leven ook de geschiedenis van een radicaliseringsproces. Om dit proces enigermate te verduidelijken, maakt Kromhout gebruik van de aan de Amerikaanse sociaalpsycholoog Moghaddam ontleende metafoor van een steeds smaller wordende trap. Op deze trap klimt het individu dat radicaliseert van verdieping naar verdieping, waarbij hij zijn medemensen achter zich laat. Het zijn die medemensen, de groep, de samenleving, waardoor hij zich bedreigd, miskend of afgewezen voelt. Aan deze situatie wil hij een einde maken. Krijgt hij geen respons, dan zal hij steeds extremere maatregelen nemen om respect en erkenning af te dwingen. In Kromhouts studie wordt de lezer langs enkele verdiepingen – fasen in Feldmeijers radicaliseringsproces – geloodst. Het is overigens de vraag of deze boeiende rondleiding gelijkgesteld kan worden met een verklaring.

Kromhout kon voor zijn boek gebruikmaken van enkele ego-documenten die niet eerder voor onderzoek beschikbaar waren. De belangrijkste hiervan zijn het groeiboek voor zijn zoontje Ekke dat loopt van 18 september 1938 tot 3 februari 1944 en Feldmeijers frontdagboek waarin hij zijn ervaringen opschreef tijdens zijn tweede *tour of duty* bij de Waffen-SS aan het oostfront. Het dagboek loopt van

1 juni 1942 tot 21 februari 1943.

Kromhout is zich er terdege van bewust dat deze documenten 'niet zonder Feldmeijers eigen selectie en filtering' tot stand zijn gekomen en dus met de nodige omzichtigheid moeten worden bekeken. ►

Bas Korthals

Bas Kromhout, *De voorman. Henk Feldmeijer en de Nederlandse SS*. (Uitgeverij Atlas Contact, A'dam/Antwerpen 2012), 583 blz., € 39,95

Feldmeijer moest ervaring opdoen aan het front. Hij werd ingedeeld bij de Leibstandarte SS Adolf Hitler. Foto: December 1935, Hitler neemt een parade af van de Leibstandarte SS Adolf Hitler in Berlijn.

Feldmeijer contra mundum

Henk Feldmeijer werd op 30 november 1910 in Assen geboren als enig kind van de beroepsonderofficier Egbert Feldmeijer en Antje Wolthers. De Feldmeijers waren conservatief, vaderlandslievend, anti-socialistisch en niet gebonden aan een kerkgenootschap. Henk werd door zijn ouders geadoreerd, hij was hun wonderkind. Wellicht ging Henk bewondering beschouwen als iets wat hem rechtens toekwam. Hij was ook werkelijk een uitblinker. Op sportief gebied presteerde hij voortreffelijk. Zijn eindexamenlijst met tien voor de exacte vakken bezorgde hem een beurs om aan de

aarden. Hij verwachtte gewoon-tegetrouw iemand te zijn, maar hij was niemand. Zijn uitermate positieve zelfbeeld en zijn geldingsdrang maakten hem ongeschikt om de rol van een anonieme 'ongeorganiseerde' student te spelen. Feldmeijer projecteerde zijn onvrede op zijn studie: het was hem allemaal te abstract. Hij zocht een *way out*. Weg van een wereld die hem geen toegang had verleend. Hij brak zijn studie af.

Op 3 oktober 1930 ging Feldmeijer in dienst. Hier kwam hij in aanraking met de ideologie van het nationaalsocialisme. Zijn mentor was R. de Ruyter van Steveninck, de commandant van de artillerieopleidingen in Utrecht die tevens het commando voerde over de WA, de ordedienst van de NSB. Feldmeijer werd met ingang van 12 september 1932 lid van NSB. Met zijn stamboeknummer 479 behoorde hij van meet af aan tot de oude garde, de elite die al vroeg het licht had gezien. Kromhout noemt Feldmeijer een 'bekeerling' en stelt dat Feldmeijers omhelzing van het nationaalsocialisme van meet af aan religieuze trekken had. Na zijn

afzwaaien, hervatte Feldmeijer zijn studie, maar hij hield het al snel definitief voor gezien. Hij stortte zich volledig op de politiek en maakte naam als een begaafd vertolker van het nationaalsocialistische gedachtegoed. Binnen de NSB ging hij onder invloed van Herman van Houten tot de radicalen behoren die zich volledig identificeerden met de nazi-ideologie. Hiermee kwam hij in feite tegenover Mussert te staan. De strijd om de macht binnen de NSB waarbij Feldmeijer en Rost van Tonningen zich als serieuze kandidaten voor het leiderschap ontpopten, vormt voor Kromhout een belangrijke achtergrond bij Feldmeijers ontwikkeling als radicaal. Naast een *way out* zocht Feldmeijer heel bewust een *way up*.

Feldmeijer behoorde tot de eenentwintig staatsgevaarlijke personen die in de meidagen van 1940 werden geïnterneerd. Dit betekende voor hem een definitieve breuk met de democratisch gekozen regering. Kromhout beschouwt deze breuk als een 'nieuwe mijlpaal' in Feldmeijers radicaliseringsproces. Ook hier was het de boze buitenwereld die

'Feldmeijer behoorde tot de eenentwintig staatsgevaarlijke personen die in de meidagen van 1940 werden geïnterneerd'

universiteit van Groningen wis- en natuurkunde te gaan studeren. In het, sterk door klassenbewustzijn bepaalde, studentenwereldje van Groningen kon de thuiswonende student Feldmeijer met zijn bescheiden achtergrond echter niet

hem had verstoten. Eenmaal van de schrik bekomen, zou hij zijn internering dankbaar bijschrijven op zijn palmares. De radicaal had erkenning gevonden. Erkenning vond hij ook bij Himmler en Seyss-Inquart die in overleg met Rost van Tonningen besloten Feldmeijer de leiding te geven over een nog op te richten afdeling van de SS die binnen het kader van de NSB een speerpunt zou vormen in de strijd om Nederland te winnen voor het onvervalste (Duitse) nationaalsocialisme. De SS-afdeling zou de NSB van binnen uit moeten radicaliseren. Feldmeijer leek de aangewezen 'Voorman' voor deze Gideonsbende.

Aan het front

Om de voor een SS'er noodzakelijke 'militaire houding' en mentale hardheid op te doen, was dienst aan het front een absolute noodzaak. Zijn eerste ervaringen deed Feldmeijer op tijdens Operatie Marita: de aanval op Joegoslavië en Griekenland. Hij was toegevoegd aan de *Leibstandarte SS Adolf Hitler*,

een onderdeel dat het eerder moest hebben van ideologische motivatie dan van militaire vaardigheden en dat zich volgens de Wehrmacht onderscheidde door onnodig hoge verliescijfers. Feldmeijers 'opvoeding' binnen deze elite-eenheid was eerder ideologisch dan militair. De Duitse soldaat werd voor Feldmeijer de drager van een nieuw idee. 'Deze troepen gaan, hoewel als een militaire macht, niet als een instrument der vernietiging door de landen, doch als bouwers eener nieuwe orde' debiteerde hij in *Het Vaderland* van 13 juni 1941.

Feldmeijers echte vuurdoop vond plaats aan het oostfront. Hij arriveerde er op het moment dat het offensief van de *Heeresgruppe A* in de Kaukasus bezig was dood te bloeden. 'De bouwers eener nieuwe orde' die van meet af aan alle oorlogsrecht aan hun laars hadden gelapt, die bewust een *Vernichtungskrieg* hadden gevoerd, moesten nu zelf alle zeilen bijzetten om aan de vernietiging te ontkomen: men moest terug. De omsingeling van Paulus' zesde leger bij Stalingrad maakte die terugtocht tot een hachelijke onderneming. Feldmeijer heeft ongetwijfeld midden in deze ellende gezeten. In hoeverre hij zich bewust was van de omvang van het Duitse echec is niet geheel duidelijk. Kromhout bespeurt wel enige twijfel, maar de gedecoreerde oorlogsveteraan die op 1 maart 1943 bij zijn vrouw op de stoep stond, had die mogelijke twijfel diep weggestopt. Het was voor hem erop of eronder, 'zij' of 'wij'. Tot die 'zij' rekende hij inmiddels ook nietsvermoedende Nederlanders.

Sonderkommando

Op 25 september 1944 werd de kapelaan J.G. Böcker van de Groningse Sint-Franciscuskerk doodgeschoten. Böcker was een slachtoffer-bij-gebrek-aan-beter.

Feldmeijer had opdracht gegeven pastoor F.J. Schoemaker te liquideren, maar deze bleek niet thuis te zijn en daardoor werd de kapelaan het slachtoffer: de willekeur van de terreur. Die terreur was in eerste instantie het Duitse antwoord op de toenemende radicalisering van het verzet. Aanslagen op prominente pro-Duitsers moesten drievoudig worden vergolden. Deze operatie kreeg de codenaam *Silbertanne*. Feldmeijer wilde nadrukkelijk participeren in dit moordfestijn. Zijn *Sonderkommando* betekende ook de volstrekte identificatie met een bezettende macht die terreur tegen de eigen bevolking tot het normale bestuurlijke instrumentarium rekende.

De door Kromhout gewetensvol opgetekende levensgeschiedenis van Henk Feldmeijer is tevens de geschiedenis van een moreel verval. Dat maakt ook de waarde van het boek uit. 'Morele depravatie', merkte rechtsgeleerde Bert Röling ooit op, 'is moeilijk meetbaar, omdat de

'Omdat pastoor Schoemaker niet thuis was, werd de kapelaan het slachtoffer: de willekeur van de terreur'

norm het verval zelf is.' Dat moeten we onthouden. Van huis uit had Feldmeijer weinig ijkpunten. Met het nationaalsocialisme had hij zich bekeerd tot een bezielend verband: een orde waarin het geweld niets vernietigt, maar iets opbouwt. Een orde waar geweld bij voorbaat gerechtvaardigd is. Geweld werd in zijn ogen een deugd. Hoe ver kun je gaan? Hoe ver ben je heen? Feldmeijer had zijn lot verbonden aan de overwinning van het nationaalsocialisme. Een toekomst zonder deze ideologie was voor hem ondenkbaar. Misschien was de piloot die een einde maakte aan zijn leven wel een barmhartige Samaritaan. ■